Frödings pris till Ekelöf

Författaren Gunnar Ekelöf blev med mycket betryggande majoritet vald till ny Frödingsstipendiat vid röstsammanräkningen på måndagen. Han fick 647 röster av de 1.340 godkända.

En av de deltagande studentkårerna fick samtliga sina röstsedlar — omkring 180 stycken — kasserade, då man inte enligt statuterna hade företagit omröstningen med röstsedlar i slutna kuvert. Sammanlagt kom härigenom 199 röster att kasseras, vilket är ett ovanligt stort antal.

Närmast Ekelöf följde Tage Aurell med 93 röster, Erik Lindegren med 65, Frans G. Bengtsson med 46, Sivar Arnér med 42, Hjalmar Gullberg med 36, Karl Vennberg med 35, Evert Taube med 31, Eyvind Johnson med 26 och Werner Aspenström med 21 röster.

Dag nykorade Frödingsstipendiaten presenteras inuti tidningen av Tore Hallen.

Se Kultursidan

GUNNAR EKELÖF
Frödingsstipendiat

Gunnar Ekelöf som nyfödd tillsammans med sin mor. På den andra bilden är han ung student.

DE SENASTE ÅREN har Gunnar Ekelöf bott på ett torp i Hölö, mitt ute i det flacka sörmländska landskapet. I onsdags satt han och läste i Fischerströms gustavianska dagbok om Gjörwells vackra hustru och beundrade det preciöst målande språket. Ekelöf satt i en vilstol och rökte. Det föreföll som om han gjorde det för att värma sig. Genom fönstret såg man Kyrksjön några hundra meter åt norr. Den låg som en frusen vit dyning; vindar svepte fram över den och över de små bergknallarna och störtade sig mot fönstret med fång av luddig yrsnö. Fönsterspringorna väste.

Dörren till Ekelöfs arbetsrum, där skrivmaskinen stod på ett nyss rödmålat gammalt skrivbord, var öppen, och genom springan silade fränt os in till mannen i den grå sportkostymen. Den nytända kakelugnen rykte in. Röken trevade runt väggarna och gömde Stig Asbergs sörmländska teckningar. När Ekelöf märkte röken rusade han upp och svor ett slag, öppnade sedan fönstren på vid gavel, ryckte i spjället och rumsterade med en spiskrok i kakelugnen.

Ekelöf har bott i denna lilla dragiga och obekväma torpstuga i fem år och varje dag underkastat sig sådana besvär som för sportstugeägaren från staden hör till söndagens förströelser, men bara söndagens. Vad har denne poet för de utvalda lyssnarna där ute att göra, i blåsten, i kylan? Inlyftad i torpets kalhet ser han underligt främmande ut. Han liknar sina sammansatta dikter: ögonbrynen är Mefistofeles,[9] den samtidigt fjärranvända, inåtböjda och genomskådande blicken är romantikerns och intellektualistens, munnens båglinje är försakarens, men samtidigt prövarens, avsmakarens. Hans händer är kraftiga och samtidigt känsliga, pianisthänder. I sin grå sportkostym ser han lite utklädd ut, en torpare på försök. En torpare av den sällsynta sort som har franska kokböcker i köket, som tycker om att experimentera med mat, som står över sin svarta spisvrå och lagar ägg à la Rossini till frukost. En torpare med en av Greta Garbos vackraste teckningar på väggen, i gammalt Rörstrandsporslin i skåpet, smakfulla bokhyllor med glasdörrar, som han själv har ritat, en finsmakare i allt. Tar man sig ut till det vitkritade hemlighuset, hittar man där en trave fransk 1700-tal på originalspråket, till stundens uppbyggelse!

Ekelöf lämnar inte frivilligt ifrån sig några hemligheter. Som om det gällde någon annan, en diktad person, en försöksperson så att säga, berättar han om sina uppväxtår i Stockholm i en vacker fondmäklarvåning i Kammakargatan 8. Han visar ett bleknat fotografi av en dam med extatiskt utseende; det var farmodern. På ett annat ser man fadern, högt uppbäddad i en stol mot fonden av sirliga 1700-talsmöbler. Fadern led av en obotlig sjukdom, och två sjuksköterskor gick på tå i de tysta rummen; sonen brukade smita i väg ur dysterheten och klättra genom en lucka upp på taket, där han satte sig att betrakta solnedgångsskimret över kvarteren i Johannes. Om denna miljö har Ekelöf skrivit vackra prosasidor, och han skall småningom skriva mer om den. Men den hör tydligen inte till det han saknat i livet: "Den miljön har spelat samma barndomsroll för mig som många andra mammas gator har gjort för andra", säger han.

Tillsammans med sin mor var han på ständig flykt hemifrån; de bodde på pensionat eller gjorde utlandsresor "för att komma ifrån". Under pensionatsperioderna började Ekelöf tydligen lära känna det svenska, i första hand sörmländska landskapet, under det utlandsvistelserna grundlade hans känsla för främmande kulturmiljöer. På våren 1926 studerade han i London vid School of Oriental Studies, på hösten for han till Uppsala och läste persiska ett år. Sedan skulle han också ta itu med sanskrit, "men de drog bara kvadratrötterna ur ord, och jag fann det hela från min synpunkt meningslöst". Uppsalaåret var en tid av fullständig isolering från yttervärlden; inre spänning resulterade i författande och magsår. Till sommaren 1927 daterar Ekelöf sin första riktiga dikt; den kom till honom i en stund av våldsam glädje, det var som att hitta en stjärna.

När Kreugerkraschen kom blev fondmäklarsonen utfattig över ett dygn och flyttade in i ett litet hyresrum i Stockholm. Frågar man honom om det möjligen finns något samband mellan "Sent på jorden", hans första diktsamling, 1932, och denna händelse, så svarar Ekelöf: "Jag var betydligt mera barnrumpa före kraschen än efter; att jag miste pengarna gjorde folk av mig på ett bättre och snabbare sätt än om jag hade fått behålla dem. Och först då blev det nödvändigt att försöka tjäna något på det jag åstadkom; förut hade dikterna fått ligga i skrivbordslådan." "Sent på jorden" är romantikerns desperata protest mot verklighetens fulhet. Om dikternas surrealism säger Ekelöf att ett påverkningsschema är omöjligt att rita upp: "surrealismen" kan återföras inte bara på litterära intryck, utan även på österländsk filosofi och mystik, på musik av

såväl Bach som Stravinskij, på intryck av modern konst, på personliga levnadsförhållanden och framför allt på tidsatmosfären. "Dikterna är egentligen inte stilsträvande, de har givit sig själva, spontant, utom vissa som gjordes mot slutet, exempelvis 'Meningslöst orakel' och 'Översvämning i storslaget landskap', som är maschverk och tillkomna för att likna en viss stil", säger Ekelöf. Han tillfogar att samlingen just nu håller på att översättas till franska av Lambert.

Det var någon gång efter "Sent på jorden" som Ekelöf drabbades av torpromantiken. 30-talet blev hans diktnings mest romantiska period: själv anser Ekelöf att hans ton blir allt "blötare" tills den småningom börjar "torka" och blir "torrast", mest intellektuell, i "Färjesång", 1941. Denna tid var en "romantisk genomgångsperiod" fram till ett nytt personligt skede, kommenterar diktaren sig själv.

Torpromantiken på 30-talet var en rörelse som framför allt kan lokaliseras till Sörmland: där fanns Ivar Lo, där fanns Sandgren, Kjellgren, Asklund och många andra, där fanns Stig Åsberg, och alla råkades de, söp och diskuterade och drog sig undan i avhållsamhet och meditation. Att Bellman är Ekelöfs svenska ideal — han vill leva lite som föregångaren, strör till exempel tillfällighetsdikter omkring sig på samma sätt — hänger framför allt samman med hans intresse för det svenska 1700-talet över huvud taget — "det är vår verkligt stora kulturepok", anser Ekelöf — men den första Bellmansfebern kom för hans räkning som ett naturligt komplement till 30-talets torpromantik. Det var som bellmanian Ekelöf började strö in folkviseenkla naturdikter mellan grubbel- och häxeripoemen. 1935 bodde han en vinter i norra Offerdal i Jämtland, och under krigsåren fann han arbetsro i södra Lappland — "Färjesång" kom till där uppe, berättar han. Väsentliga delar av "Non serviam" har skrivits på västkusten. Hans svenska landskap vidgades, hans svenskhet vidgades; men han finner samma vemod överallt, både i de mellansvenska lövskogarnas sus och hos det lappländska insjölandskapet:

De lappländska sjöarnas melankoli!
De korta vågornas döda slag emot stranden!
Jag minns dem, jag minns de ärtskidformade båtarna,
jag minns en doft av piprök i kyligt klar luft

heter det i "Doftminne", vars konkreta, klart tecknade detaljer är så typiska för Ekelöf.

Efter uppväxtåren har Ekelöf flera gånger försökt sig på att bo i Stockholm, men alltid stötts tillbaka av det reglementerade, av "utkastarväldet", säger han och ler lite. Det moderna samhället tär på hans nerver. Det var efter en promenad i Bromma han skrev satiren "Till de folkhemske", som handlar om ändamålsenliga fyrkantiga moln, hygieniska barn, aldrig berörda av människohänder, och förtroendeingivande utkastare, som noga bevakar privatlivet. Poeten är i detta idealsamhälle degraderad till en renhållningsarbetare som i sophelikopter insamlar allt onödigt fantasisnusk.

Ekelöf är en krånglig poet, sägs det, och hans kommentatorer har gjort honom ännu krångligare. Ett central plats i hans diktning intar verklighetsproblemet, att nå kontakt, att spränga främlingskapet. Dikten "Absentia animi" handlar på ett mycket verkligt sätt om hur overkligt allting ter sig för skalden. Han går med våta gummistövlar genom lövmassorna en höstdag och ser vattenfyllda hjulspår på väg till intet. Han mumlar en ramsa som låter likt en besvärjelse: "sats motsats slutsats abrasax Sats". Vad är "abrasax"? Man har grubblat över det och föreslagit "högsta väsendet". Ekelöf förklarar att han helt enkelt har tänkt på att "abrasax" under antiken var ett ord ingraverat på antika amulettstenar. Han har ställt in ordet i ett sammanhang där det genom sin onomatopoetiska klang skapar en sorts ordmagi. Ordet förstärker det intryck av meningslös overklighet som hela dikten vill förmedla. För läsaren räcker det, egentligen. Ekelöf kommenterar: "Det är väl alltid så att de som analyserar ens dikt hittar mer än man själv medvetet har lagt in i den; och det är möjligt att det de hittar verkligen finns där, eftersom konstnären arbetar på intuition. Men att göra alltför ingående analyser av konstverkets undermedvetna innebörd tror jag inte är rätta sättet att komma det nära; de är inga kliniska exempel, inte ens hos Josephson." På måfå frågar man Ekelöf om man har tolkat dikten "Fågel" i hans senaste samling rätt när man tror att den handlar om Gud, döden och alkoholen. Nej, säger Ekelöf, det är en typisk övertolkning, dikten är en kärlekssdikt, där motivet förekommer i olika moduleringar!

Som ett bidrag till förklaringen att han slagit sig ner i Hölö kan man kanske använda denna strof i "Non serviam":

En gång i de korta, milda
de fattiga stundernas vilda Sverige
där var mitt land! Det var överallt!
Här, i de långa, välfödda stundernas
trånga, ombonade Sverige
där allting är stängt för drag ... är
det mig kallt.

I sitt torp på Hölö har Ekelöf övernog av högst påtagligt drag. Han har tagit på sig en blå ylletröja och flyttat ett stycke från fönstret, där det piper ungefär som i en radiopjäs om en fyrvaktarstuga (säger han själv). Inom kort flyttar han till en nybyggd standardvilla i Trosa; äntligen har han gjort som det ombonade Sverige och stängt ute draget. Men landet har han kvar inpå knutarna.

I Trosa skall han avsluta "En Mölnaelegi", ett i hans produktion centralt verk, som han hoppas kunna ge ut till hösten. Den har vuxit sig fram organiskt, bit för bit, säger han, den har ständigt fått nya "kvistar". Namnet kommer av en plats på Lidingön, som för i tiden var en brunnsort; nu är platsen en samling egendomliga hus, som Ekelöf för många år sedan ofta använde som promenadmål. Mölnaelegin är en självbiografiskt retrospektiv dikt, som framför allt sysslar med minnen från Stockholm. Den handlar om tidsupplevelsen på ett inre och ett yttre plan. Bakom elegins strofer skymtar stockholmska figurer sådana som Bellman och Swedenborg. Vad beträffar titeln "En Mölnaelegi" som kan påminna om Rilkes "Duinoelegier", så vill Ekelöf framhålla att han faktiskt inte har läst Rilke mycket: "egentligen inte alls förrän Ljungdal kom med sin översättning; 'Duinoelegier' råkade jag få i present i våras och har tidigare inte läst dem".

Tidsupplevelsen — det är verklighetsproblemet igen. Gunnar Ekelöf tar det med sig från det dragiga Hölö till det dragfria Trosa. Där kommer Mölnaelegin att genomgå ytterligare omsmältningar och fasadputsningar. Ekelöf arbetar ej olika Fröding, vars stipendium han i dag har fått.

TORE HALLÉN